

СЛОБОДАН Ј. ПАВЛОВИЋ*

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српски језик и лингвистику

ПОЗИЦИОНИРАЊЕ СУБЈЕКТА, ПРЕДИКАТА И ОБЈЕКТА У СТАРОСРПСКОМ ЈЕЗИКУ XII И XIII ВЕКА **

У раду се, у светлу типолошких и дијахроних проучавања реда речи, разматра позиционирање субјекта, предиката и објекта у старосрпској пословно-правној писмености XII и XIII века. У старосрпском језику ред речи није фиксиран, али се применом парадигматски изнијансиране статистичке анализе SVO модел идентификује као базични тип реченичне линеаризације. Овај модел, као израз развијене синтаксичке транзитивности, учесталији је од свих осталих типова дистрибуције субјекта, предиката и објекта: SVO 51,1%, VSO 14,6%, OVS 13,5%, SOV 8,3%, VOS 7,3%, OSV 5,2%. У реченицама с директним (O) и индиректним објектом (O₁) директни објекат по правилу претходи индиректном објекту (OO₁ 64,6% : O₁O 35,4%).

Кључне речи: старосрпски језик, ред речи, глаголска фраза, синтаксичка транзитивност, конфигуративна синтакса.

1. Теоријско-методолошки приступ реченичној линеаризацији.

Са чуеном Гринберговом студијом о универзалним односима у дистрибуцији пунозначних реченичних компоненти (GREENBERG 1963) реченична линеаризација добија статус кључног синтаксичког параметра у дефинисању типолошког профила конкретног језика, али и правца његовог дијахроног кретања. Предисторија целог проблема могла би се пратити још од Г. Жирара, који средином XVIII века дели језике – према распореду субјекта (S), предиката (V) и објекта (O) – на аналошке и транспозитивне, при чему је аналошким језицима својствен SVO распоред реченичних елемената, будући

* slobodanpavlovic@sbb.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта *Историја српског језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

да кореспондира с природним током мишљења, док транспозитивне језике карактерише SOV дистрибуција реченичних конституената, настала „променом“ природног тока мишљења (РАМАТ 2011: 17). Ипак, права филолошка претходница Гринбергових типолошки оријентисаних лингвистичких истраживања може се тражити, по мишљењу Ђ. Графија (GRAFFI 2011: 26), тек у Габеленцовим истраживањима реда речи с краја XIX века.

Упоредо с типолошким (а често и укрштено с њима) ишла су и дијахроно усмерена истраживања реда речи, тако да се још од Б. Делбрика (1978: 13, 17–24) базичним праиндоевропским распоредом реченичних елемената сматра SOV модел реченичне линеаризације, потврђен на санскритском језичком материјалу. Готово столеће касније, В. Леман (1974) – имајући сада у виду и Гринбергова типолошка истраживања – на нов начин актуализује Делбрикове налазе о праиндоевропском OV моделу низања реченичних конституената,¹ на основу чега ће П. Фридрих (1975: 68) ову хипотезу и назвати „Делбрик-Лемановом“.² Интензивирајући дијахроно усмерена истраживања реченичне линеаризације, Т. Гамкрелидзе и В. Иванов (1984: 320–325) SOV модел низања реченичних конституената, конкретизован као низ *A (актив)* – *In (инактив)* – *V (глагол)*, сматрају природним, немаркираним типом праиндоевропске реченичне структуре, која функционише као површински израз језика активног типа. Променом активне типологије у номинативну (ГАМКРЕЛИДЗЕ – ИВАНОВ 1984: 267–319), тј. развојем глаголске транзитивности (ГРКОВИЋ-МЕЛДОР 2010) стари индоевропски SOV реченични модел мења се у нови SVO модел низања реченичних конституената. У основи новог, „транзитивног“ модела стоји антропоцентрични принцип хијерархијске секвентивности као један од типова иконичности (уп. ПАВЛОВИЋ 2010: 138, 142–143), по коме је реченица конципирана као језички израз ситуације у којој је агенс (самоактивни актант, примарно човек) извориште радње идентификоване предикатом и усмерене ка пацијенсу (константно или ситуационо неактивном актанту) као циљу те радње.

¹ По Леману (1974: 30), „the fundamental order of sentences in PIE appears to be OV. Supports for this assumption is evident in the oldest texts of the materials attested earliest in the IE dialects.“

² Терминолошко решење П. Фридриха није најпрецизније пошто се њиме замагљује чињеница да се о идеји по којој је у праиндоевропској реченици „marked verb-initial and unmarked verb-final“ расправљало и пре В. Лемана (уп., на пример, WATKINS 1964, DRESSLER 1971).

Смена старог SOV модела низања реченичних конституената новим SVO моделом текла је поступно, а цео процес – који подразумева мање или више очигледно синхроно преклапање два језичка типа, па у вези с тим и емпиријско испољавање најразличитијих комбинаторних решења (SOV, VOS, OSV, VSO, OVS, SVO) – у теоријским оквирима генеративне граматике, тј. генеративне теорије управљања и везивања (Government and Binding Theory) посматра се као један од показатеља степена развијености синтаксичке конфигуративности.³ Дијахроно оријентисана индоевропеистика синтаксичку конфигуративност поима као развојни континуум који иде од наглашене неконфигуративности, својствене старијим индоевропским синтаксичким системима с наглашеном парадигматиком, па у вези с тим и релативно слободним редом речи, до изразите конфигуративности, својствене већини савремених индоевропских језика с наглашеном синтагматиком, па у вези с тим и релативно фиксираним редом речи.

1.1. Према типу реченичне линеаризације, језици би се у најопштијем смислу могли поделити на а) језике с фиксираним и б) језике с нефиксираним редом речи.

Синтетички језици – попут већине словенских – типолошки би припадали групи језика чија је реченична линеаризација у формално-синтаксичком смислу слободна, будући да синтаксичка улога реченичног конституента није дефинисана његовом позицијом, што и омогућује „препуштање“ реченичне линеаризације деловању прагматичких механизма.⁴ Наиме, у оваквим језицима примарни показатељ

³ Синтаксичка конфигуративност дефинисана је као супротност синтаксичкој неконфигуративности коју одликује појачана аутономност реченичних конституената, што се на реченичном плану, поред осталог, испољава кроз слободан ред речи, широку заступљеност нулте анафоре, синтаксичку дисконтинуираност фразних структура, одсуство динамизма именске фразе (на релацији актив – пасив) и развијен падежни систем (уп., на пример, RÖGNVALDSSON 1995, LURAGNI 2010, Павловић 2011б). Након генеративно усмерених истраживања конфигуративне синтаксе махом неиндоевропских језика, током осамдесетих година прошлог века (уп., на пример, HALE 1983, JELINEK 1984), уследила су све интензивнија истраживања овог феномена у индоевропским језицима, од деведесетих година прошлог века (уп., на пример, RÖGNVALDSSON 1995, HEWSON-BUBENIK 2006, LURAGNI 2010).

⁴ Ово није специфичност словенских језика будући да типолошка истраживања реченичне линеаризације оперишу појмом „дискурсне конфигуративности“ својствене и низу неиндоевропских језика у којима је линеаризација исказа регулисана информативним, тј. комуникативним, а не (само) граматичким, тј. синтаксичким функцијама реченичних конституената (уп. ТЕСТЕЛЕЦ 2005: 123).

синтаксичке функције реченичних конституената по правилу је морфолошки облик, па је позиционо варирање у начелу препуштено деловању прагматичких параметара: фокуса посматрања, функционалне реченичне перспективе, односно релације тема – рема (уп., на пример, Ковтунова 1976; Поповић 1997; Тошовић 2005).⁵

У аналитичким језицима, с друге стране, реченична линеаризација нужно је синтаксички дефинисана будући да се редукована морфолошка парадигматика надокнађује реченичном синтагматиком (уп., на пример, VENNEMAN 1974).

1.2. У језицима с фиксираним редом речи модел низања субјекта, предиката и објекта као основних реченичних конституената врло је лако утврдити будући да се он не може мењати. У језицима с нефиксираним редом речи може се, међутим, говорити само о базичном или примарном моделу дистрибуције основних реченичних конституената, према коме остали регистровани модели – будући на овај или онај начин маркирани – имају секундарни статус. По М. Драјеру (DRYER 2007: 73–78), базични ред речи конкретног језика утврђује се применом неколико основних критеријума, и то 1) фреквентивности, 2) дистрибутивности и 3) прагматичке неутралности.

Према критеријуму фреквенције, најчешћи модел линеаризације реченичних конституената по правилу је базичан. Избором одговарајућег функционално избалансираног корпуса једног језика и његовом детаљном статистичком анализом добија се најфреквентнији модел линеаризације, који се може сматрати и базичним.⁶ Ста-

⁵ Треба, међутим, имати у виду да и у оваквим језицима реченична линеаризација у одређеним аспектима – као што је, на пример, позиционирање енклитика – може бити мање или више фиксирана. Управо се таква ситуација затиче и у старосрпском језику XII и XIII века, где наспрам релативно слободне дистрибуције акцентованих реченичних конституената стоји релативно фиксирана дистрибуција енклитичких реченичних компоненти (уп. Павловић 2011а). Ова два типа дистрибуције – мада, по правилу, кореспондирају у језицима с мање или више израженом синтаксичком неконфигуративношћу (Павловић 2011а: 37) – у самој анализи реченичне линеаризације морају се раздвојити јер енклитички исказани директни објекат, индиректни објекат или предикатска глаголска компонента подлежу механизмима дистрибуције енклитика, а не механизмима дистрибуције акцентованих реченичних компоненти. Ово је посебно битно имати у виду при статистичкој анализи језичке грађе.

⁶ Тако, на пример, А. Сјевијерска (SIEWIERSKA 1993: 235) за пољски језик базичним сматра SVO модел реченичне линеаризације, будући да он произилази из статистичке анализе, која даје следеће податке: SVO 72,5%, VOS 9,5%, OVS 7,4%, VSO 6,5%, SOV 2,4%, OSV 1,5%.

тистичка анализа језичких корпуса из различитих периода развоја једног језика пружа егзактан увид у евентуалне промене модела реченичне линеаризације, па фреквенцијски критеријум има изузетан значај за дијахрона синтаксичка истраживања.⁷

Према критеријуму дистрибутивности, базичним моделом синтагматске линеаризације сматра се онај модел чија дистрибуција није ограничена парадигматским профилем јединица које сачињавају синтагматску структуру. Тако, на пример, синтагматска комбинација NA (именица + конгруентни атрибут) не може бити базични модел линеаризације именске фразе у старосрпском језику XII и XIII века упркос чињеници да су категоријални придеви постпоновани у односу на именицу коју детерминишу у чак 72% случајева, пошто је конгруентни атрибут (и заменичког и придевског типа) препонован у односу на детерминисану именицу у 75,1% случајева (Павловић 2012). Свест о специфичном својству категоријалног придева да се везује за постпозицију у односу на именицу могла је бити део „синтагматске језичке компетенције“ говорника српског језика у XII и XIII веку, али данашњи говорник српског језика ово својство може открити само парадигматски изнијансираном статистичком анализом старосрпског корпуса, што значи да се критеријум дистрибутивности у дијахроно усмереним проучавањима реченичне линеаризације мора надомештати критеријумом фреквентивности.

Према критеријуму прагматичке неутралности, базичним моделом реченичне линеаризације могу се исказати различите прагматичке, тј. комуникативне релације, док је маркирани модел линеаризације, по правилу, везан за одређени тип комуникативних релација. Тако, на пример, савремена српска реченица устројена по SVO моделу може пренети различите типове фокусности, док је OVS модел, на пример, мање-више комуникативно маркиран (уп. Поповић 1997: 14–16), али ова врста језичке компетенције својствена савременом говорнику српског језика не може се просто преносити на опис старосрпске линеаризације – оно што је данас актуелно није

⁷ Пратећи линеаризацију у старосрпским (штокавским) и старохрватским (чакавским) текстовима из XIII и XIV века, Ј. Деже (DEZSÖ 1982: 315) тврди „that the basic word order independent of the text was SVO“, али ову своју тврдњу статистички не образлаже те се из ње мало шта може закључити о дијахроном статусу SVO модела реченичне линеаризације. Статистички подаци које нам остављају англисти јасно показују како се од староенглеског (SHANNON 1964) до средњоенглеског (PALMATIER 1969) поступно стабилизовао SVO тип дистрибуције основних реченичних конституената, који је у енглеском језику данас и једини.

морало бити актуелно пре осам векова. Пошто су маркиране структуре, по принципу иконичности, ређе (уп. GIVÓN 1995: 28), јасно је да се и прагматички неутралан модел линеаризације у дијахроно усмереним проучавањима може идентификовати првенствено применом статистичке методе.

1.3. Опис реченичне линеаризације, па и реченичне линеаризације старосрпских споменика из XII и XIII века, када и почиње писана историја српског језика, подразумева, дакле, с једне стране, примену одговарајуће методологије и, с друге стране, тумачење добијених факата из перспективе рецентних теорија, које у дијахроним лингвистичким истраживањима омогућавају „да се промене у различитим сегментима система сагледају у међусобној повезаности и условљености, те да се открију узроци, механизми и правци промена“ (Грковић-Мелџор 2008: 74). Како идентификација модела позиционирања субјекта, предиката и објекта подразумева пре свега идентификовање позиционог односа предиката и субјекта, предиката и објекта, односно субјекта и објекта (уп. DRYER 2007: 79), реченична линеаризација регистрована у старосрпским повељама и писмима из XII и XIII века биће размотрена из перспективе позиционог односа 1) предиката и субјекта, 2) предиката и директног објекта, 3) предиката и индиректног објекта.⁸

2. Позициони однос предиката и субјекта.

Статистичка анализа старосрпских реченица које уз предикат садрже и експлицирани субјекат (независно од експлицираности осталих реченичних конституената) показује да је у старосрпском језику XII и XIII века субјекат доминантно препонован предикату. Фреквенцијски однос између SV и VS модела позиционирања субјекта и предиката износи приближно 1,9 : 1 (65% : 35%) у корист SV модела, који би се стога могао сматрати и базичним моделом у старосрпском језику XII и XIII века. Овај фреквенцијски однос може варирати у зависности од типа предиката уз који се субјекат реализује, па у вези с тим и у зависности од реченичне структуре, која прати рекцијски потенцијал глагола у позицији предиката.

2.1. Однос препонованости (а) и постпонованости (б) субјекта према предикату остаје мање-више на нивоу општег, тј. просечног

⁸ Примери из старосрпских повеља и писама сигнирани су према регистру из књиге *Детерминативни падежи у старосрпској јословнојравној писмености* (Павловић 2006).

односа (65% : 35%) у случајевима када је предикат представљен транзитивним глаголом с експлицираним директним објектом (65,1% : 34,9%) (1), односно транзитивним глаголом с експлицираним и директним и индиректним објектом (65,3% : 34,7%) (2):

- (1a) [SVO] ꙗ радое днѣкъ бань : писахъ сню : кннѣꙗ : повеловъ бановъ (Бан Кулин 1189, № 1.16), [SOV] а мѣ самого кривца да даемо своовъ главоъ (Дубр. 1254, № 28.30), [OSV] а глобе нитъкорє · да не възьма (Нем. 1254–1263, № 29.126);
- (1б) [VSO] видѣ кралевѣство мн толнкоу ѿ|д| ннхъ потъсть (Нем. 1234, № 5.7), [VOS] створи снє ꙗ стефан владиславъ (Нем. 1234–1242, № 15.1), [OVS] снє во все писа кра|ле|вѣство мн (Нем. 1277–1281, № 35.9);
- (2a) [SVOO₁] степанъ владиславъ мнлостню бѣнѣовъ краљь сръбскн · да-ваю свою мнлостъ прнѣтелемъ свонмъ (Нем. 1235–1241, № 14.1), [SVO₁O] а онн да даю ѿ|д| града : кралев|с|твоу мн : на всако годнще : двѣ тисоуки перьперъ (Нем. 1282, № 39.6), [OSVO₁] овози ꙗ пишѣ маломъ братѣ ннхълѣ (Нем. 1267–1268, № 31.4);
- (2б) [VSOO₁] дало є кра|л|в|с|тѣ мн млсть дѣбровѣтамъ (Нем. 1277–1281, № 36.2), [OVSO₁] снє моє повелѣнїє · пишє кралевѣство мн · любовьномъ сн · прнсьномъ кнезѣ дѣбровѣт|с|комъ · марьцѣлѣ ге-ворьгну (Нем. 1252, № 21.1).

Препонованост субјекта према предикату доминантна је у већини реченичних модела с експлицираним директним, односно директним и индиректним објектом. Битније одступање од тог односа јавља се у случајевима када би се субјекатском препонованошћу директни објекат одвојио од транзитивног глагола као управног члана предикатске фразе (VP). Наиме, упркос ограниченом броју потврда евидентно је да је модел OVS с постпонованим субјектом према предикату учесталији од супротног OSV модела с препонованим субјектом према предикату (2,6 OVS : 1 OSV) као што је, с друге стране, и модел OVSO₁ чешћи од супротног модела OSVO₁ (4 OVSO₁ : 1 OSVO₁),⁹ што је по

⁹ Ради се о фреквенцијским односима којима нису обухваћени примери са заменичким енклитикама у функцији директног или индиректног објекта, будући да су предикатскофразне енклитике у старосрпском језику XII и XIII века, по правилу, позиционо везане за вакернагеловску, постфронталну реченичну позицију (Павловић 2011а: 43–45). Уколико се у статистичку анализу укључе и примери са заменичким предикатскофразним енклитикама чија позиција не утиче на позициони однос субјекта и предиката (уп. да мє сьпнє бѣ н сѣ ꙗ кнез Андреја 1214–1235, № 6.15 ~ да мє бѣ сьпнє · н сѣ ꙗ|д|ца Нем. 1234–1235, № 9.8) фреквенцијски

свој прилици условљено стабилизацијом предикатске фразе са транзитивним глаголом као управним чланом и објектом као зависним чланом. Наиме, степен развијености предикатске фразе један је од кључних показатеља нивоа развијености синтаксичке конфигуративности (уп. Павловић 2011б), коју, између осталог, одликује постојање континуираних фразних структура и наглашена хијерархизованост реченице с предикатском фразом као језгром.¹⁰ Цео процес везан је за промену активне типологије у номинативну, односно за развој синтаксичке транзитивности, која се на словенском језичком простору – судећи по стању регистрованом у канонским споменицима – почиње стабилизovati још пре појаве првих писаних споменика (уп. Грковић-Мелџор 2010: 54–55).

2.2. У односу на просечан фреквенцијски однос SV и VS модела реченичне линеаризације (1,9 : 1) учесталост SV модела, с једне стране, расте уз предикате представљене позиционим глаголима, односно глаголима говорења и, с друге стране, опада уз глаголе кретања, да би уз егзистенцијалне глаголе субјекат био чешће препонован него постпонован. Однос препонованости (а) и постпонованости (б) субјекта према глаголима говорења износи приближно 8,6 : 1 (89,6% : 10,4%) (3), према позиционим глаголима приближно 5 : 1 (83,3% : 16,7%) (4), према глаголима кретања приближно 1,5 : 1 (59,7% : 40,3%) (5) и према егзистенцијалним глаголима приближно 1 : 2,7 (27,3% : 72,7%) (6):¹¹

(3а) ꙗ банъ : босъньскн кѡлннъ : прнседаю |тѣ|бѣ кнеже крѡвашѣ : н
всѣмъ граѡамъ : дѡбровѡтамъ (Бан Кулин 1189, № 1.5);

распон се смањује (1,1 OVS : 1 OSV; 2 OVSO₁ : 1 OSVO₁) али је субјекат и даље чешће постпонован него препонован у случајевима када се њиме разбија континуираност предикатске фразе. Фреквенцијски однос 1,1 OVS : 1 OSV, односно 2 OVSO₁ : 1 OSVO₁ (са урачунатим примерима у којима је директни и(ли) индиректни објекат исказан заменичким енклитикама) и даље значајно одступа од општег фреквенцијског односа 1,9 SV : 1 VS.

¹⁰ „Центрипеталну снагу“ предикатске фразе у старосрпском језику XII и XIII века потврђује и чињеница да су сва померања предикатскофразних енклитика из вакернагеловске, постфронталне реченичне позиције мотивисана управо везивањем тих померених енклитика за управни глагол као језгро предикатске фразе (уп. Павловић 2011а: 43–45).

¹¹ Реченице с копулативним предикатом у коме копула није исказана глаголском енклитиком (чија је позиција, по правилу, дефинисана Вакернагеловим законом) изразито су ретке (уп. брѣме доѡ лько естъ Нем. 1199, № 2.21 ~ жьзль естъ х|ц|ъ слово Нем. 1243–1253, № 22.1), али и у њима – када се јаве – преовладава SV модел реченичне линеаризације (SV 77,8% : VS 22,2%).

- (3б) пише кралекѣство ми кнезѣ дѣбровѣтѣскома ннколѣ маврнжннѣ (Нем. 1277–1281, № 37.1);
- (4а) вы ѡстаѣте оу прѣклетѣвьствѣ (Нем. 1234, № 5.20), и царнннкѣ твон да стон ѣ насѣ (Дубр. 1234–1235, № 8.32);
- (4б) да си сѣде твоѣ села свокодьно (Нем. 1238–1240, № 11.4);
- (5а) дрѣзи властелен пригьнѣ градѣ дьбровннкѣ (Дубр. 1253, № 23.12), коупьци нѣ да си ходѣ по земли кра|а|вства ми (Нем. 1282, № 39.4);
- (5б) прнде кра|а|в|с|твѡу ми нгоумень кѣстафнѣ (Нем. 1243–1276, № 33.1), прндоше вашн лѣдне (кнез Черномир 1252–1254, № 24.6);
- (6а) правнна да естѣ (кнез Андреја 1214–1235, № 6.9), стѡгорьскы поутѣ да бнва по вѣса лѣта (Нем. 1276–1281, № 38.19);
- (6б) да нѣ злѣдн ннкоере (Нем. 1234, № 5.21), бн хѣтѣненн вншьнега нашега гдѣ бѣ . нѣ хѣ (бан Нинислав 1240, № 13.2), да бѣдетѣ чн|с|тоѣ приѣтельство и сврьшеннѣ (Дубр. 1253, № 23.1), да к|с| на немѣ а|]тема (Нем. 1243–1276, № 33.11), а тѣ бѣше сѣдннѣ волеславѣ казнѣць (Нем. око 1289, № 44.6).

Изразито одступање од основног модела позиционирања субјекта према предикату испољава се, дакле, у егзистенцијалним реченицама чији је примарни модел реченичне линеаризације VS, а не SV као у осталим типовима реченица. Егзистенцијалним глаголима потврђује се постојање одређеног денотата, на коме је у том смислу комуникативни фокус,¹² па је управо стога и позициониран иза предиката (рема се по правилу везује за крај реченице) (уп. McANALLEN 2009: 221).¹³ Управо овај тип реченица потврђује релевантност комуникативне реченичне перспективе већ у старосрпском језику XII и XIII века, али и комуникативну фокусност реченичног краја.

3. Позициони однос предиката и директног објекта.

Статистичка анализа старосрпских реченица које уз предикат садрже и експлицирани директни објекат (независно од експлицира-

¹² У вези са линеаризацијом „егзистенцијално-презентативних реченица“ у савременом српском језику Љ. Поповић (1997: 71–72) уводи појам „предикатско-субјекатске реме“, приписујући на тај начин и субјекту егзистенцијалних реченица рематски статус.

¹³ Слична тенденција регистрована је и у староруској писмености, с тим што је тамо доминантност VS модела у егзистенцијалним реченицама знатно јача (6,3 VS : 1 SV) (McANALLEN 2009: 221).

ности осталих реченичних конституената) показује да је у старосрпском језику XII и XIII века директни објекат доминантно постпонован предикату. Фреквенцијски однос између VO и OV модела позиционирања директног објекта и предиката износи приближно 2,1 : 1 (67,4% : 32,6%) у корист VO модела, на основу чега би се он могао сматрати основним моделом у старосрпском језику XII и XIII века. Овај фреквенцијски однос незнатно варира у зависности од тога да ли дата реченица с транзитивним глаголом у позицији предиката има експлициран субјекат и(ли) индиректни објекат.

3.1. У односу на просечан фреквенцијски однос VO и OV модела реченичне линеаризације (2,1 : 1) учесталост VO модела, с једне стране, опада у реченицама без експлицираног субјекта и индиректног објекта и, с друге стране, расте у реченицама с експлицираним субјектом и(ли) индиректним објектом. Однос постпонованости (а) и препонованости (б) директног објекта према предикату у реченицама без експлицираног субјекта и индиректног објекта износи приближно 1,6 : 1 (61% : 39%) (7), у реченицама с експлицираним индиректним објектом и без експлицираног субјекта 2,8 : 1 (73,7% : 26,3%) (8), у реченицама с експлицираним субјектом (без индиректног објекта) 2,7 : 1 (72,9% : 27,1 %) (9) и у реченицама с експлицираним субјектом и индиректним објектом 2,6 : 1 (72,3% : 27,7%) (10):

- (7а) ѡбновнѣх свою дѣднюу (Нем. 1199, № 2.10), да подаемо еговь добытъкъ (Дубр. 1254, № 28.28), дахъ села оу хльмьсцы землы (Нем. 1254–1263, № 29.83);
- (7б) и данн да не даѣте (Нем. 1234, № 5.16); и добнѣтъкъ ѡзеше (кнез Чрномир 1252–1254, № 24.6), снзи двѣ тнѣхки да даю на длнтровъ днѣ (Нем. 1277–1281, № 37.10);
- (8а) [VOO₁] дахъ село . локъвыцоу стѣн бѣи стѣгорскон (Нем. 1276–1281, № 38.28), [VO₁O] да даю кралевствѣ мн на годнще . двѣ тнѣхци перперь (Нем. 1277–1281, № 37.8), [O₁VO] а дѣбровѣаномъ да дамо керьмѣ (Одоља Прединић 1247, № 18.13);
- (8б) [OVO₁] вса дахъ стѣн бѣи оу стонн (Нем. 1254–1263, № 29.101);¹⁴

¹⁴ Реченични модели OO₁V и O₁OV потврђени су само примерима у којима је индиректни објекат исказан заменичким енклитикама: половинѣ да ти дамо съга (Дубр. 1234–1235, № 8.28), да нѣь ннкоегаре зла не ѡчннн (Нем. 1254, № 27.13). Старосрпске дативске предикатскофразне енклитике позиционо су везане за постфронталну реченичну или за постфронталну фразну позицију (Павловић 2011а), али њихова дистрибуција не мора утицати на дистрибуцију предиката и неенклитичког директног објекта, тако да се претходним примерима регуларно илуструје препонованост директног објекта у односу на предикат.

- (9а) [SVO] владимиръ не пленоваѣ твою зм|л|ѣ (Дубр. 1238–1240, № 12.11), [VSO] призва краљевство мн архне[]па арсианна и кепнѣпа хльмьскага савоу брата краљевства мн (Нем. 1254–1263, № 29.25), [VOS] и не остави мене вла|д|ка мон (Нем. 1199, № 2.44);
- (9б) [SOV] ѣа вашега чавѣка да пѣциѣ (кнез Чрномир 1252–1254, № 24.14), [OSV] и сню црѣквоу да никторѣ не разлоути (Нем. 1243–1276, № 33.2), [OVS] дрѣгѣ половинѣ да нма опькнна дубровѣтка (Дубр. 1253, № 23.47);
- (10а) [SVOO₁] степанъ владиславъ мнолстню бѣнѣовѣ краљ срьбскн · даваю свою мнолсть прнѣтелемъ свонмъ (Нем. 1235–1241, № 14.1), [SVO₁O] а онн да даю о|д| града : краљев|с|твоу мн : на всако годнще : двѣ тисоукн перьперь (Нем. 1282, № 39.6), [O₁SVO] и намъ богъ да помокъ (Дубр. 1253, № 23.16), [VSOO₁] дало ѣ кра|л|в|с|тѣ мн млсть дѣбровѣтамъ (Нем. 1277–1281, № 36.2);
- (10б) [OVSO₁] снѣ мое повелѣнѣ . пнше краљевство мн . любовьномѣ сн . прнсьномѣ кнезѣ дѣбровѣт|с|комѣ . марьцѣлѣ гесорьгну (Нем. 1252, № 21.1), [OSVO₁] овози ѣа пншѣ маломѣ братѣ ннкѣлѣ (Нем. 1267–1268, № 31.4).¹⁵

Стабилизација VO модела позиционирања предиката и директног објекта представља један од кључних синтагматских показатеља промене активног језичког типа у номинативни (ГАМКРЕЛИДЗЕ – ИВАНОВ 1984: 267–319), у коме инактивни актант развојем синтаксичке транзитивности добија статус објекта концептуализованог као циљ „на који се радња физички или метафорички преноси“ (Грковић-Мелџор 2010: 44). Нови синтаксички концепт значио је промену старог синтагматског SOV (или прецизније *A – In – V*) низа у нови SVO синтагматски низ у коме објекат аналогно свом циљном статусу следи предикату представљеном транзитивним глаголом. Мада период од једног столећа (од краја XII до краја XIII века) представља релативно кратак интервал за извођење закључака о евентуалним језичким променама, евидентно је да у тој најранијој

¹⁵ Више модела реализовано је кроз реченице у којима је индиректни објекат представљен дативском предикатскофразном енклитиком, чија дистрибуција не мора утицати на позиционирање директног објекта у односу на предикат: [SO₁VO] бог вн дан здравнѣ (поповска општина 2. ½ XIII, № 34.14), [VO₁OS] и прнврьѣ нмъ клетѣвѣ мон властелннѣ (Нем. 1252, № 21.9), [SO₁OV] ѣа жѣпань . радославъ . да мѣ всѣ вракѣ (жупан Радослав 1254, № 26.15), [OO₁SV] все да нмъ ѣа плакю (Нем. 1267–1268, № 31.3) и сл.

фази развоја српске писмености учесталост новог VO модела позиционирања предиката и објекта расте на рачун старог OV модела. Фреквенцијски однос VO и OV модела у првој половини посматраног период (до 1250. године) износи приближно 1,5 : 1 (59,9% : 40,1%), да би се у другој половини посматраног периода (од 1250. године) фреквенцијски распон између постпонованог и препонованог објекта подигао до односа 2,9 : 1 (74% : 26%), што значи да се препоновани објекат у односу на предикат у старосрпском језику током друге половине XIII века јавља тек у сваком четвртном примеру. Постпоновани објекат нешто вишу учесталост има у споменицима који су настали на истоку српског језичког простора него у оним који су настали у југозападним српским канцеларијама, што је вероватно последица интензивнијег „притиска“ српскословенске писане традиције на српском истоку.¹⁶

3.2. Напоредо с постпоновањем објекта у односу на предикат, још у најстаријој фази развоја старосрпске писмености приметно је јачање хомогености, тј. континуираности предикатске фразе сачињене од транзитивног глагола и директног објекта. Наиме, у реченицама у којима је уз транзитивни глагол експлициран и субјекат, директни објекат се може наћи у дистантној позицији према транзитивном глаголу као свом управном члану (по VSO, односно OSV моделу), али су такве конструкције регистроване тек у приближно сваком петом примеру. Учесталост VO, односно OV предикатске фразе која није разбијена интерпонованим субјектом расте већ у првом столећу развоја писмености на српском народном језику – однос хомогених предикатских фраза сачињених од транзитивног глагола и директног објекта (без интерпонованог субјекта) и оних нехомогених (са интерпонованим субјектом) у првој половини посматраног периода (до 1250. године) износи приближно 3,1 : 1 (75,9% : 24,1%), а у другој половини посматраног периода (од 1250. године) чак 7,3 : 1 (88 % : 12%) – што је још један недвосмислен показатељ јачања предикатске фразе као језгра нове централизоване реченице, својствене конфигуративној синтакси.

Ако се посматра фреквенцијски однос реченичних модела с експлицираним субјектом и директним објектом (на што су типолошка и дијахрона истраживања реченичне линеаризације првенстве-

¹⁶ Ваља имати у виду да се синтаксичка конфигуративност па у вези с тим и VO модел позиционирања предиката и објекта (као један од параметара конфигуративне синтаксе) стабилизује управо под притиском писане традиције (уп. Павловић 2011б: 59–60).

но и фокусирана), примећује се да је већ у старосрпском језику XII и XIII века SVO модел (као одлика савремених европских језика с развијеном конфигуративном синтаксом) фреквентнији од свих осталих модела заједно: SVO 51,1%, VSO 14,6%, OVS 13,5%, SOV 8,3%, VOS 7,3%, OSV 5,2%. Евидентан је, при том, и раст учесталости овог модела, будући да до 1250. године на њега отпада 43,2%, а од 1250. године до краја XIII века 57,7%.

4. Позициони однос предиката и индиректног објекта.

Статистичка анализа реченица које уз предикат имају експлициран индиректни објекат (независно од експлицираности осталих реченичних конституената) показује да је у старосрпском језику XII и XIII века индиректни објекат доминантно постпонован предикату. Фреквенцијски однос између VO_1 и O_1V модела позиционирања индиректног објекта и предиката износи приближно 8,2 : 1 (89,1% : 10,9%) у корист VO_1 модела. Овај фреквенцијски однос незнатно варира у зависности од тога да ли је уз индиректни објекат експлициран и субјекат и(ли) директни објекат.

4.1. Однос постпонованости (а) и препонованости (б) индиректног објекта према предикату у реченицама с експлицираним субјектом (без директног објекта) износи приближно 36 : 1 (97,3% : 2,7%) (11), у реченицама с експлицираним директним објектом и без експлицираног субјекта 11,5 : 1 (92% : 8%) (12) и у реченицама с експлицираним и субјектом и директним објектом 7 : 1 (87,5% : 12,5%) (13):¹⁷

(11a) [SVO₁] азъ вѣланъ жупанъ . стефанъ . н съ скоовъ дѣтню . клянъ се : кнезъ . дѣбровѣтскомъ : жанъ данѣдълъ (жупанъ Стефанъ око 1215, № 4.1), [VSO₁] пише кралевѣство ми кнезъ дѣбровѣтскомъ ннколѣ маврижинъ (Нем. 1277–1281, № 37.1);

(11б) [SO₁V] азъ жанъ мнхонъ кнезъ дѣбровѣтски . съ боларини . дѣбровѣтски . тебѣ вѣн|е|мъ краа|ѣ| рашькомъ . н поморьскомъ стефанъ ѡрошъ . ѡ г|д|на бѣ вѣсѣдѣрьжитела ... н ѡ д̣ . евангѣлѣ . к|а|внѣмо сѣ (Дубр. 1243, № 17.1);

(12a) [VO₁O] да даю кралевѣствъ ми на годнице . двѣ тисѣщи пер'перъ (Нем. 1277–1281, № 37.8), [VOO₁] да не ѡчинило ннкоегаре

¹⁷ Реченични модел у коме би се индиректни објекат нашао у комбинацији с предикатом без експлицираног субјекта и(ли) индиректног објекта изразито се ретко реализује, па већа учесталост O_1V у односу на VO_1 не може имати статистичку тежину – уп. н земѣ твоє . н градо мѣ твоимѣ да не пакостило (Дубр. 1234–1235, № 8.23) ~ да не сѣдндо члѣкъ земѣ твоє (Дубр. 1254, № 28.24).

- бесправѣа члѣкѣ земли твоѣ (Дубр. 1254, № 28.23), [OV₁] и ко-
вачевю и вратъковю дахъ стѣн бѣѣ съ винограды и съ лоудѣмы
(Нем. 1254–1263, № 29.113);
- (12б) [O₁OV] и стѣмѣ твоимѣ црѣствѣ дамо помокъ прокъвѣ мочи нашѣн
(Дубр. 1253, № 23.15);
- (13а) [VSOO₁] дамо є кра|л|в|с|ѣ ми млсть дѣбровѣтамѣ (Нем. 1277–
1281, № 36.2), [SVOO₁] стѣпанѣ владиславѣ млностю бѣжѣовѣ
кралѣ сръбскѣ · даваю свою млностъ прѣѣтелемѣ свонѣмѣ (Нем.
1235–1241, № 14.1), [SVO₁O] а они да даю ѡ|д| града : кра-
лев|с|твѣу ми : на всако годниѣ : двѣ тисѣоки перьперѣ (Нем. 1282,
№ 39.6), [OVSO₁] снѣ моѣ повелѣнѣ · пише кралевѣство ми ·
любѣвномѣ сн · прѣсноимѣ кнезѣ дѣбровѣт|с|комѣ · марьцѣлѣ ге-
орьгни (Нем. 1252, № 21.1), [OSVO₁] овозн га пишѣ маломѣ бра-
тѣ никѣлѣ (Нем. 1267–1268, № 31.4);
- (13б) [O₁SVO] и намѣ богѣ да помокъ прѣнѣти вѣсе граде нан костѣн (Дубр.
1253, № 23.16), [O₁VSO] и сѣмѣзи мнрѣ не зрѣ|т| кралевѣство ми
зрока доклѣ хоке бѣти (Нем. 1277–1281, № 37.9).

Учесталост VO₁ модела позиционирања предиката и инди-
ректног објекта расте на рачун O₁V модела. Фреквенцијски однос
VO₁ и O₁V модела у првој половини посматраног периода (до 1250.
године) износи приближно 5,8 : 1 (85,3% : 14,7%), да би се у другој
половини посматраног периода (од 1250. године) фреквенцијски
распон између постпонованог и препонованог индиректног објек-
та подигао до односа 10,6 : 1 (91,4% : 8,6%).

4.2. У реченицама у којима је уз индиректни објекат експлици-
ран и субјекат индиректни објекат постпонован је субјекту у 96,7%
случајева.¹⁸

Индиректни објекат, при том, показује тенденцију контактнoг
позиционирања према предикату. Ова контактност разбијена је
интерпоновањем субјекта у приближно сваком трећем примеру, а
будући да је субјекатско интерпоновање у предикатским фразама
састављеним од предиката и директног објекта знатно ређе (уп. 3.2),
могло би се закључити да је веза предиката и индиректног објекта
у старосрпском језику XII и XIII века била слабија од везе предика-
та и директног објекта.

¹⁸ Ту, разуме се, нису урачунати примери у којима је индиректни објекат ис-
казан енклитичким обликом личне заменице, будући да је линеаризација енкли-
тика регулисана посебним механизмима дистрибуције.

4.3. У речницама у којима је уз индиректни објекат експлициран и директни објекат (разуме се, не рачунајући примере у којима је нека од ових реченичних компоненти исказана заменичким енклитикама), индиректни објекат обично је постпонован директном објекту. Фреквенцијски однос између OO_1 и O_1O модела позиционирања директног и индиректног објекта износи $1,8 : 1$ ($64,6\% : 35,4\%$) у корист препонованог директног објекта. Учесталост препоновања директног објекта у односу на индиректни објекат показује, при том, и тенденцију раста (од односа $1,4 : 1$ у првој половини посматраног периода до односа $2 : 1$ у другој половини посматраног периода).

Веза предиката и директног објекта јача је од везе предиката и индиректног објекта, будући да је први тип везе разбијан интерпоновањем индиректног објекта у $38,2\%$ случајева, док је други тип везе разбијан интерпоновањем директног објекта у $61,8\%$ случајева с тенденцијом раста.

5. Ка синтези.

На основу статистичких чињеница 1) да је субјекат доминантно препонован предикату ($SV 65\% : VS 35\%$) и 2) да му је директни објекат доминантно постпонован ($VO 67,4\% : OV 32,6\%$) долази се до закључка да је основни модел реченичне линеаризације у старосрпском језику XII и XIII века био SVO модел низања субјекта, предиката и директног објекта, што недвосмислено потврђује и фреквенцијски однос могућих модела позиционирања ова три базична реченична конституента: $SVO 51,1\%$, $VSO 14,6\%$, $OVS 13,5\%$, $SOV 8,3\%$, $VOS 7,3\%$, $OSV 5,2\%$. Будући да статистика потврђује доминантну постпонованост индиректног објекта и према предикату ($VO_1 89,1\% : O_1V 10,9\%$) и према директном објекту ($OO_1 64,6\% : O_1O 35,4\%$) може се дефинисати и проширени $SVOO_1$ модел реченичне линеаризације, по коме индиректни објекат (уколико је исказан као акценговани реченични конституент) обично заузима позицију иза директног објекта.

Раст учесталости постпоновања објекта у односу на предикат већ током првог столећа развоја писмености на српском језику, упућује на претпоставку да је у полазном познопрасловенском моделу реченичне линеаризације објекат могао бити доминантно препонован према предикату, што се уклапа у тумачења – данас врло актуелне – теорије о промени активне типологије у номинативну на индоевропском језичком простору (уп. ГАМКРЕЛИДЗЕ–ИВАНОВ 1984:

267–319). Стари активни $A - In - V$ (односно SOV) модел реченичне линеаризације развојем синтаксичке транзитивности (Грковић-Мелџор 2010), па у вези с тим и синтаксичке конфигуративности (Павловић 2011б) смењује се новим, номинативним SVO моделом низања реченичних конституената, поступно током дужег временског периода.

Свака дијахрона језичка промена, па и смена SOV модела SVO моделом представља фазичан процес (уп. Радовановић 2009) који у једном моменту мора добити системске обресе „развојног средокраћа“ између старог полазног и новог циљног развојног модела, што се на синхронном плану испољава кроз хронолошку и системску сучељеност својства и старог и новог језичког типа. Управо се тако долази до језичких система који у краћем или дужем временском периоду могу имати одлике и SOV и SVO модела реченичне линеаризације, што конкретно значи мање или више слободан ред речи, односно сучељеност најразличитијих типова позиционирања реченичних конституената – SVO, VSO, OVS, SOV, VOS, OSV. На средини фазичног развојног континуума ниједан модел није доминантан – доминантност једног модела у начелу значи позиционирање језичког система у близини развојних полова (било стартног било циљног). Фреквенцијским растом највиталнији модел дефинише правац развојног кретања датог језичког система. Чињеница да је SVO модел низања реченичних конституената у старосрпским повељама и писмима насталим до 1250. године потврђен у 43,2% случајева, а у оним насталим током наредних пет деценија у 57,7% случајева недвосмислено указује на то да је српски језик већ током првог века постојања писмености био јасно усмерен ка стабилизацији новог, транзитивног SVO модела реченичне линеаризације. Овај модел својом фреквенцијом стиче статус доминантног, природног, немаркираног реченичног низа, док остали модели, будући знатно ређи, добијају одлике дистрибутивно и(ли) прагматички маркираних модела (уп. DRYER 2007: 73–78).

Питање колико је овај процес последица унутарсистемског развоја, а колико израз извансистемских „притисака“ остаје отворено. Индикативно је, ипак, да је синтаксичка конфигуративност, па и SVO модел реченичне линеаризације као један од показатеља конфигуративног језичког типа стабилнији у језицима који имају дужу писану традицију и(ли) који су били изложени „притиску“ суседних конфигуративних језика, односно њихових писаних традиција (уп. Павловић 2011б). У том контексту ваља подсетити да су све савремене синтаксичке анализе старосрпског језика заправо анализе ње-

говог писаног дискурса, који се изграђује под утицајем, с једне стране, српскословенске (а посредством ње и грчке) писане традиције и, с друге стране, латинске, односно романске писмености која свој траг у старосрпским повељама и писмима оставља првенствено посредством дипломатичких формулара који су колали у првим вековима развоја српске писмености међу српским средњовековним канцеларијама. Управо би се у том контексту могао посматрати став Х. Хока (Носк 2010: 66) да је настанак одређеног језичког типа пре израз географске (хоризонталне) него историјске (вертикалне) транзиције.

Цијирана лингвистика

- ГАМКРЕЛИДЗЕ, Тамаз Валерианович, Вячеслав Всеволодович ИВАНОВ. *Индоевропейски језик и Индоевропейци. Реконструкција и историско-типологически анализи праязика и протокултуре. I*. Тбилиси: Издање Тбилиског универзитета, 1984.
- ГРКОВИЋ-МЕЈДОР, Јасмина. „Ка реконструкцији прасловенске синтаксе.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 73 (2008): 71–83.
- ГРКОВИЋ-МЕЈДОР, Јасмина. „Когнитивни аспекти развоја транзитивности.“ Јасмина Грковић-Мејдор, Милорад Радовановић (ур.). *Теорија дијахроничке лингвистике и истраживање словенских језика*. Београд: САНУ, 2010.
- КОВТУНОВА, Ирина Ильинична. *Современный русский язык: Порядок слов и актуальное членение предложения*. Москва: Просвещение, 1976.
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. *Дейтерминативни њадежи у старосрпској њословној њисмености*. Нови Сад: Матица српска, 2006.
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Иконичност у старосрпској хипотакси.“ Јасмина Грковић-Мејдор, Милорад Радовановић (ур.). *Теорија дијахроничке лингвистике и истраживање словенских језика*. Београд: Одељење језика и књижевности САНУ, 2010, 131–149.
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Дистрибуција енкликата у старосрпским повељама и писмима XII и XIII века.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIV/2 (2011a): 31–52.
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Елементи неконфигуративне синтаксе у старим словенским писменостима.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 80 (2011b): 47–62.
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Линеаризација именског израза у старосрпском језику XII–XIII века.“ *Научни састај слависти у Вукове дане* 41/1 (2012): у штампи.

- ПОПОВИЋ, Љубомир. *Ред речи у реченици*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 1997.
- РАДОВАНОВИЋ, Милорад. *Увод у фази лингвистике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.
- ТЕСТЕЛЕЦ, Јаков Георгиевич. „Word Order and Scrambling.“ *Вопросы языкознания* 4 (2005): 121–128.
- ТОШОВИЋ, Бранко. „Комуникативна перспектива просте реченице.“ Милка Ивић (ред.). *Синтакса савременог српског језика. Просија реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005, 1061–1106.

* * *

- DELBRÜCK, Berthold. *Syntaktische Forschungen III: Die altindische Wortfolge aus dem Śatapathabrāhmaṇa dargestellt*. Halle an der Saale: Verlag der Buchandlung des Waisenhauses, 1878.
- DEZSŐ, László. *Typological Studies in Old Serbo-Croatian Syntax*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1982.
- DRESSLER, Wolfgang. „Über die Rekonstruktion der idg. Syntax.“ *Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung* 85 (1971): 5–22.
- DRYER, Matthew. „Word Order.“ Timothy Shopen (ed.). *Language Typology and Syntactic Description. I. Clause Structure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 61–131.
- FRIEDRICH, Paul. *Proto-Indo-European Syntax: the Order of Meaningful Elements*. Washington: Institute for the Study of Man, 1975.
- GIVÓN, Talmy. *Functionalism and Grammar*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.
- GRAFFI, Giorgio. „The Pioneers of Linguistic Typology: From Gabelentz to Greenberg.“ Jae Jung Song (ed.). *The Oxford Handbook of Linguistic Typology*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 25–42.
- GREENBERG, Joseph. „Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements.“ Joseph Greenberg (ed.). *Universals of Language*. Cambridge (MA): MIT Press, 1963, 73–113.
- HALE, Ken. „Warlpiri and the Grammar of Non-configurational Languages.“ *Natural Language and Linguistic Theory* 1 (1983): 5–47.
- HEWSON, John, Vít BUBENÍK. *From Case to Adposition: the Development of Configurational Syntax in Indo-European Languages*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006.
- НОСК, Hans Henrich. „Typology and Universals.“ Silvia Luraghi, Vít Bubenik (eds.). *The Continuum Companion to Historical Linguistics*. London – New York: Continuum International Publishing Group, 2010, 59–69.

- JELINEK, Eloise. „Empty Categories, Case, and Configurationality.“ *Natural Language and Linguistic Theory* 2 (1984): 39–76.
- LEHMAN, Winfred Philipp. *Proto-Indo-European Syntax*. Austin: University of Texas Press, 1974.
- LURAGHI, Silvia. „The Rise (and Possible Downfall) of Configurationality.“ Silvia Luraghi, Vit Bubenik (eds.). *The Continuum Companion to Historical Linguistics*. London – New York: Continuum International Publishing Group, 2010, 212–229.
- MCANALLEN, Julia. „The Competing Roles of SV(O) and VS(O) Word Orders in *Hoždenie igumena Danila*.“ *Russian Linguistics* 33 (2009): 211–228.
- PALMATIER, Robert Allen. *A Descriptive Syntax of the Ormulum*. The Hague: Mouton, 1969.
- RAMAT, Paolo. „The (Early) History of Linguistic Typology.“ Jae Jung Song (ed.). *The Oxford Handbook of Linguistic Typology*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 9–24.
- RÖGNVALDSSON, Eiríkur. „Old Icelandic: A Non-Configurational Language?“ *North-Western European Language Evolution* 26 (1995): 3–29.
- SHANNON, Ann. *A Descriptive Syntax of the Parker Manuscript of the Anglo-Saxon Chronicle from 734 to 891*. The Hague: Mouton, 1964.
- SIEWIERSKA, Anna. „Syntactic Weight vs. Information Structure and Word Order Variation in Polish.“ *Journal of Linguistics* 29 (1993): 233–265.
- VENNEMAN, Theo. „Topics, Subjects, and Word Order: from SXV to SVX via TVX.“ *Historical Linguistics*. John M. Anderson, Charles Jones (eds.). Amsterdam: North Holland, 1974: 339–376.
- WATKINS, Calvert. „Preliminaries to the Reconstruction of Indo-European Sentence Structure.“ *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists*. Horace G. Lunt (ed.). The Hague – Paris: Mouton, 1964: 1035–1045.

Резюме

Слободан Павлович

ПОРЯДОК ПОДЛЕЖАЩЕГО, СКАЗУЕМОГО И ДОПОЛНЕНИЯ В ДРЕВНЕСЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ XII–XIII ВЕКОВ

В настоящей работе рассматривается порядок подлежащего, сказуемого и дополнения в свете типологических и диахронических исследований порядка слов на материале древнесербской деловой письменности XII–XIII веков. В древнесербском языке нет формальных запретов на развертывание членов предложения, но можно говорить о базовом порядке

слов, как наиболее часто встречающейся линейной последовательности. Древнесербский язык относится к типу SVO (подлежащее – сказуемое – прямое дополнение). Эта формула получается соединением порядков групп SV (подлежащее предшествует сказуемому – SV 65% : VS 35%) и VO (сказуемое предшествует дополнению – VO 67,4% : OV 32,6). SVO порядок встречается более часто, чем остальные пять последовательностей, вместе взятые: SVO 51,1%, VSO 14,6%, OVS 13,5%, SOV 8,3%, VOS 7,3%, OSV 5,2%. В предложении с двумя дополнениями прямое дополнение (O) в винительном падеже обычно предшествует косвенному дополнению (O₁) в дательном падеже (OO₁ 64,6% : O₁O 35,4%).

Ключевые слова: древнесербский язык, порядок слов, глагольная группа, синтаксическая переходность, конфигурационный синтаксис.